

УДК 323.173(467.1)“2017“

DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.7222022.6>

Оригинални научни рад

*Рајко Петровић**

Институт за европске студије, Београд

ПОКУШАЈ ОТЦЕПЉЕЊА КАТАЛОНИЈЕ 2017. ГОДИНЕ – ЛЕКЦИЈЕ ЗА РЕПУБЛИКУ СРПСКУ

Сажетак

Предмет истраживања овог рада јесте анализа искустава региона Каталоније при покушају проглашења независности од Шпаније 2017. године и извођење одређених запажања и закључака који би се могли пренети и на напоре Републике Српске да се отцепи од Босне и Херцеговине. Циљ истраживања јесте најпре указивање на то да је у случају недоследног поштовања међународног права и његовог произвољног тумачења сваки покушај стварања нове независне државе случај за себе, као и на то да пресудну улогу у таквим процесима имају геополитички интереси великих сила, а не расположиви ресурси или аргументи на страни побуњеног дела већ постојеће међународно признате државе. Резултати истраживања указују на то да је, упркос постојању географских, историјских, културолошких, религијских, политичких и правних разлика између Каталоније и Републике Српске, могуће пронаћи одређене законитости примењиве на све европске регионе који желе да стекну независност и пуно међународно признање, укључујући и саму Републику Српску. Као закључак истраживања намеће се теза да је стварање нових суверених и међународно признатих држава на тлу Европе могуће само у епохама великих глобалних политичких промена и реконфигурације односа снага између великих сила. У истраживању смо користили историјску методу, методу студије случаја и методу компаративне анализе.

Кључне речи: Каталонија, Република Српска, сецесија, независност, велике силе, геополитички интереси.

* rajko.petrovic@ies.rs

УВОД

Упркос политичком и економском концепту глобализације који је однео превагу на простору Европе након пада Берлинског зида, те упркос јачању и развоју идеје Европске уније која за циљ има брисање међудржавних (а тиме и међунационалних) граница, сецесионистичке тенденције су на европском континенту данас у 21. веку и те како присутна појава. Од Шкотске и Северне Ирске, преко Фландрије, Баскије и Каталоније, све до Косова и Метохије и Републике Српске постоје изразите тежње за отцепљењем поменутих и других региона од држава у чијем се саставу налазе и проглашењем истих новим независним државама. Репертоар аргумената таквих региона је различит – од жеље за пуном националном и културном афирмацијом, преко ускраћивања политичких и економских права, па све до изразито конфликтних и тензијских односа унутар појединих држава који су на ивици избијања немира, па чак и оружаних сукоба. Аутори попут Верана Станчетића се са правом питају има ли сецесија смисла у доба глобализације обележене наднационалним интеграцијама и одрицањем државних прерогатива у корист истих, али исто тако и констатују да, упркос томе, национална држава и даље остаје доминантни облик политичког организовања, а национализми и покрети за национално ослобођење и те како присутни широм света (Станчетић 2016, 61–62). Тако данас на тлу Европе имамо ситуацију да 18% Ираца у Северној Ирској жели отцепљење од Уједињеног Краљевства и припајање Републици Ирској, 19% Велшана жели независни Велс, 40% Шкотланђана независну Шкотску, 8% Бретонаца независну Бретању, 31% Баска независну Баскију, 10% Корзиканаца независну Корзику, 41% независних Сардинијаца независну Сардинију, 56% Венецијанаца независан Венето, 26% Бавараца независну Баварску, баш као што је 44% Каталонаца за независност Каталоније и 54% Срба у Републици Српској који су за независност овог ентитета (Кретић 2017, 11).

Премда постоје различите дефиниције сецесије, најприкладнијом нам се чини она коју су поставили Александар Павковић и Петар Радан према којој је отцепљење „стварање нове државе путем повлачења територије и њеног становништва, при чему је та територија претходно била део постојеће државе“ (Pavković i Radan 2008, 13). Постоји неколико различитих теорија сецесије које овом феномену приступају на себи својствене начине. Према националним теоријама сецесије право на самоодређење је темељно право свих етничких група. Плебисцитарна теорија

сецесије исту види као оправдану уколико је жели више од половине становништва на датој територији. Са друге стране, представници теорије корективног права сецесију доживљавају као оправдан чин само уколико већина угрожава основна права мањинских група, попут случајева спровођења геноцида, масовних кршења основних људских права, неоправданог припајања посматране територије од стране дате државе, кршења унутардржавних договора о аутономији, односно у случајевима трпљења било каквог вида константних неправди (Петровић 2021а, 28–31).

НЕУСПЕЛО ПРОГЛАШЕЊЕ РЕПУБЛИКЕ КАТАЛОНИЈЕ 2017. ГОДИНЕ

Феномен каталонског сецесионизма један је од најактуелнијих и најконтроверзнијих у савременој Европи. Премда се наивном посматрачу догађаја може чинити да је реч о релативно скоријој појави, каталонски сецесионизам има, поред економских, политичких и идентитетских аспеката који га данас карактеришу, и своје дубоке историјске корене. Још крајем 15. и почетком 16. века на простору данашње Каталоније долази до обликовања јасног и специфичног регионалног идентитета који је опстајао између две велике и моћне европске државе (али и културолошко-идентитетска обрасца) – Шпаније и Француске. У жељи за стицањем већег степена политичке и економске аутономије, али и за очувањем сопствене културе и идентитета Каталонци су још 1640. године под вођством Пау Клариса (*Pau Claris*) прогласили независну Каталонију, али шпанске власти недуго затим гуше ту побуну. Друга половина 19. века била је обележена покретом за културни, језички, али и политички и економски препород Каталоније под називом Ренесанса (*Renaixença*). У време Прве Шпанске Републике 1873. године Балдомер Лостау (*Baldomer Lostau*) предводио је проглашење Каталонске Федералне Републике, али иста убрзо бива угашена брзом реакцијом шпанске војске. Ништа боље нису прошли ни покушаји Франсеска Масије (*Francesc Macià*) 1931, односно Љуиса Компањса (*Lluís Companys*) 1934. године да прогласе Републику Каталонију (Петровић 2020, 107–108). За време Друге Шпанске Републике Каталонија је уживала висок степен политичке, економске и културне аутономије, где се на неки начин сматрала федералном јединицом шпанске државе која је уочи избијања Шпанског грађанског рата 1936. године већ била дубоко загазила ка трансформацији у федералну државу. За време

франкизма (1939–1975) Каталонија не само да је била лишена аутономије, већ је каталонски идентитет немилосрдно затиран, а употреба каталонског језика била је забрањена у јавној сфери. Након смрти ауторитарног вође (*caudillo*) Шпаније, Франсиска Франка (*Francisco Franco*), Шпанија усваја нови устав 1978. године и креће у процес демократизације и евроинтеграција, где Каталонија захваљујући њеном статусу усвојеном 1979. године постаје једна од првих шпанских аутономних заједница са значајним степеном политичке, економске и културне аутономије, уз уважавање употребе каталонског језика као коофицијелног на њеној територији (Петровић 2018, 58–59).

До средине 2000-их каталонски сецесионизам није био у значајној мери присутан међу грађанима овог региона. Каталонија је у политичком смислу била стабилна, а у економском смислу је бележила ванредно добре резултате у поређењу са већином осталих шпанских региона. У идентитетском смислу регион је раслојен на оне који се сматрају искључиво Каталонцима (употреба каталонског језика као основа идентитета и као кохезиони фактор), оне који негују тзв. дуални, односно каталонско-шпански (или шпанско-каталонски) идентитет и оне који се осећају искључиво Шпанцима (махом потомци економских миграната из осталих делова Шпаније, процентуално најмање заступљени). Каталонске регионалне институције власти покренуле су 2005. године питање усвајања новог статута Каталоније који би овом региону дао већи степен економске и фискалне аутономије, затим већи степен правосудне аутономије, али и омогућио подизање каталонског идентитета (признање Каталоније као нације, а не само националности) и каталонског језика (преимућство употребе истог у односу на шпански језик) на виши ниво. Иако су шпански Генерални кортеси 2006. године такве предлоге Парламента Каталоније (подржане и на референдуму од стране грађана Каталоније) усвојили, десно оријентисана опозициона Народна партија заједно са неким аутономним заједницама уложила је жалбу пред Уставним судом Шпаније. Тај суд је коначно 2010. године укинуо већину кључних измењених одредби у новом каталонском статусу, што је изазвало револт значајног дела грађана Каталоније. До тог момента није било више од око 20% грађана Каталоније који су подржавали њену независност, али се ситуација након тога драматично мења у корист сецесионистичких снага, где проценат присталица сецесије 2012. године достиже чак 57% (Петровић 2020, 111–116).

Од тада до данас каталонске регионалне власти су направиле

три важна потеза у правцу отцепљења Каталоније од Шпаније. Најпре је новембра 2014. године каталонска влада организовала необавезујући референдум са питањима да ли грађани желе да Каталонија постане држава и да ли желе да постане независна, где је на оба питања потврдно одговорило 80,76% изашлих (излазност је била 33%). Други важан потез су регионални избори одржани 2015. године на којима просецесионистичке каталонске политичке групације Заједно за да (*Junts pel Si*) и Кандидатура за народно јединство (*Candidatura d'Unitat Popular*) освајају парламентарну већину (72 од 135 посланика), а потом и формирају владу. На место председника Владе Каталоније 2016. године долази Карлес Пуђдемон (*Carles Puigdemont*), некадашњи градоначелник Ђироне, који убрзо креће са плановима за отцепљење Каталоније од Шпаније. Прво је 6. септембра 2017. године Парламент Каталоније изгласао Закон о одржавању референдума 1. октобра исте године, да би Уставни суд Шпаније једногласно забранио одржавање истог, оценивши га као противуставни. У изузетно напетом атмосфери и под будним оком међународне заједнице, референдум је коначно и одржан 1. октобра 2017. године. На исти је изашло 43% бирача (2,2 милиона) од којих је за независност гласало 90,2% (2 милиона). Референдум је пратио велики број инцидената и нереда, где је дошло до сукоба како између шпанске Националне полиције и Цивилне гарде (које су хтеле да спрече одржавање избора на што већем броју бирачких места) и побуњених грађана Каталоније тако и дела каталонске регионалне полиције. Каталонске хитне службе изнеле су податак да је 761 особа повређена у тим сукобима, док је шпанско министарство унутрашњих послова саопштило да су његови припадници затворили 92 бирачка места, ухапсили 3 особе, те да је 12 полицајаца било повређено (Петровић 2020, 115–116).

Упркос изричитој забрани од стране званичног Мадрида, Карлес Пуђдемон је 10. октобра 2017. године једнострано прогласио независност Републике Каталоније, али је неколико дана сама каталонска власт ту одлуку суспендовала како би се створио додатни простор за преговоре са централном владом у Мадриду. С обзиром да је ова инсистирала искључиво на поштовању Устава Шпаније и њених закона по питању сецесије Каталоније, парламент овог региона је 27. октобра донео резолуцију којом је потврђена независност Републике Каталоније. Уследила је реакција званичног Мадрида, где најпре премијер Шпаније распушта каталонски парламент и расписује регионалне изборе за 21. децембар, а затим и Уставног суда Шпаније који је Декларацију о независности

Каталоније суспендовао. Генерални кортеси и Влада Шпаније покренули су примену члана 155. Устава Шпаније који централној влади дозвољава да преузме власт у побуњеном региону. Шпански суд наложио је хапшење Карлеса Пуђдемона и његових најближих сарадника због организовања побуне, али је Пуђдемон већ побегао у Брисел и затражио политички азил од Белгије. У међувремену ухапшени су потпредседник Владе Каталоније и један од најенергичнијих заговорника независности Ориол Ђункерас (*Oriol Junqueras*), председник Парламента Каталоније Ђорди Санчез (*Jordi Sánchez*) и неколико других личности које су означене као организатори побуне против државе (Петровић 2020, 116–117). Треба истаћи да шпанске власти неколико година касније најпре осуђују притворене каталонске сецесионисте на вишегодишње затворске казне, да би их потом премијер Шпаније Педро Санчез (*Pedro Sánchez*) помиловао у знак добре воље и стварања новог простора за унутрашњи дијалог о суживоту у Каталонији. Исто тако, ваља напоменути да, сем непризнате Абхазије и Јужне Осетије, ниједна држава није признала независност Каталоније 2017. године; штавише, водеће светске и европске силе попут Сједињених Америчких Држава, Русије, Кине, Немачке, Велике Британије, Француске и Европске уније у целини изразиле су пуну подршку поштовању суверенитета и територијалног интегритета Шпаније.

РЕПУБЛИКА СРПСКА НА ИСТОРИЈСКОЈ ПРЕКРЕТНИЦИ

Премда је Босна и Херцеговина у перманентној политичкој кризи још од краја грађанског рата и потписивања Дејтонског мировног споразума 1995. године, где се на исту може слободно применити принцип Карла фон Клаузевица (*Carl von Clausewitz*) да је „политика рат настављен другим средствима“ (Sekulić 2011, 96), дешавања 2021. године означила су њен врхунац. Политички односи унутар Босне и Херцеговине као сложене државе, посебно у контексту односа њена три конститутивна народа (Срба, Хрвата и Бошњака) никада нису били хармонични, али је у последњих неколико година јаз између истих значајно продубљен, чиме је постало крајње очито да три стране не само да имају различите погледе на прошлост и садашњост Босне и Херцеговине, већ и на њену будућност као државе (Петровић 2021б, 147–158). Ипак, дешавања током 2021. године показала су да је политичка криза у Босни и Херцеговини достигла тачку усијања. Наиме, за крај

јула 2021. године била је предвиђена смена на функцији високог представника у БиХ, где је Аустријанца Валентина Инцка (*Valentin Inzko*) требало да замени Немац Кристијан Шмит (*Christian Schmidt*). Русија је, међутим, била против његовог именовања на ту функцију и као стална чланица Савета безбедности Уједињених нација је поводом његовог избора уложила вето у датој институцији 29. јуна. Недуго затим, Русија и Кина су заједнички предложиле Савету безбедности УН да се институција високог представника у БиХ укине. Одлазећи високи представник за Босну и Херцеговину Валентин Инцко, са друге стране, донео је 23. јула одлуку да уз помоћ тзв. бонских овлашћења наметне закон којим би се кажњавало негирање тзв. геноцида почињеног над бошњачким народом у БиХ. Власти и опозиција у Републици Српској схватили су овај закон као огромну претњу, те су све релевантне странке овог ентитета на заједничком састанку 26. јула донеле одлуку о неучествовању у раду заједничких институција на нивоу БиХ (РТС 2021). С обзиром на чињеницу да бошњачки политички лидери нису уважили захтеве српских колега да се спорни закон не прихвати, те да се не прихвати избор Кристијана Шмита с обзиром да су против истог биле две сталне чланице Савета безбедности УН, поново је актуелизовано питање будућности Републике Српске и БиХ у целини. Још током априла месеца 2021. године у медијима се појавио нон пејпер (*non paper*) чији је наводни аутор био словеначки премијер Јанез Јанша (*Janez Janša*), који је наводно достављен председнику Европског савета у Бриселу, Шарлу Мишелу (*Charles Michel*), а у коме је образложена идеја да већи део Републике Српске припадне Србији уз пристанак исте да се одрекне тзв. Косова које би се припојило Албанији (Danas 2021). Овај документ изазвао је бројне полемике у јавности, али и значајно подигао тензије унутар саме БиХ.

Криза изазвана Инцковим законом и наметнутим избором Кристијана Шмита за високог представника од стране западних центара моћи (САД, Велике Британије и Немачке пре свих) реактуелизовала је питање будућег статуса Републике Српске у оквиру БиХ и могућности за њено отцепљење од исте. Најпре треба напоменути да је идеја о сецесији Републике Српске у већој или мањој мери присутна у политичким круговима и јавном дискурсу више од 15 година. Чињеница да је под притиском међународне заједнице Република Српска изгубила преко 80 надлежности које јој по слову изворног Дејтонског споразума припадају, посебно у време високог представника Педија Ешдауна (*Paddy Ashdown*), од 2002. до 2006. године натерала је политичко руководство у

Бањалуци да заузме став одлучног опирања растакању прерогатива Републике Српске и централизацији и унитаризацији БиХ, истичући повратак на изворни Дејтонски споразум као нужан предуслов за опстанак заједничке државе. Као алтернативна опција, због и више него игнорантског односа политичког Сарајева према захтевима Бањалучке, руководство Републике Српске је зацртало отцепљење исте као алтернативну опцију. Томе у прилог су ишла и истраживања јавног мњења, попут Галуповог из 2010. године, према коме 88% становника Републике Српске жели отцепљење. Са друге стране, исто истраживање је показало да је против такве могућности 80% Бошњака и 63% Хрвата у БиХ (Петровић 2021б, 152). Највећи заговорници отцепљења Републике Српске свакако су Савез независних социјалдемократа (СНСД) са Милорадом Додиком на челу. Тако у програмским принципима СНСД-а из 2019. године стоји да је Република Српска држава (а не ентитет), да на основу Повеље уједињених нација, Међународног пакта о грађанским и политичким правима и Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима, грађани Републике Српске имају право на самоопредељење, те да у складу са Споразумом о специјалним везама Републике Српске са Републиком Србијом она има право да са њом ствара што јединственији простор. Сам Милорад Додик, неприкосновени политички лидер Срба у Републици Српској и актуелни члан Председништва БиХ, се већ годинама залаже за мирно проглашење независности Републике Српске од БиХ путем референдума. Додик је више пута јавно излазио са предлозима попут организовања референдума о независности, потреби да и Република Српска добије столицу у Уједињеним нацијама уколико се то деси у случају тзв. Косова, или чак мирног припајања Републике Српске Србији. Оно што је за потребе овог истраживања посебно интересантно јесте то што је у једном од интервјуа 2013. године Додик напоменуо да не искључује могућност одржавања референдума о независности Републике Српске по узору на каталонски и шкотски (Петровић 2021б, 152–153). Додик је истог дана када је Инцко наложио усвајање Закона о забрани негирања геноцида иступио у јавности рекавши да, с обзиром на то да у БиХ нема дијалога, Република Српска треба да крене у процес дисолуције (Radio Slobodna Evropa 2021). Институције Републике Српске су убрзо изнеле план о постепеном повратку отетих надлежности попут имања сопствене војске, тужилачких и судских ингеренција, земљишта (укључујући и спорна шумска газдинства) која треба укњижити као власништво Републике

Српске, а не БиХ итд. Уследиле су очекиване реакције од стране политичког Сарајева¹ које не само да није било спремно на дијалог у вези са повратком на изворни Дејтонски мировни споразум, те у вези учешћа страног фактора у креирању закона и политичких токова унутар БиХ, већ је по ко зна који пут запретило ратом (Факти 2021). Притисци на Републику Српску, како изнутра тако и споља, су све већи и отворенији, где се иста проказује као творевина настала на наводном геноциду Срба над Бошњацима, те се захтева укидање исте зарад стварања „функционалне државе БиХ“. Најаве руководства Републике Српске су такве да би крајњи одговор на такве напоре било осамостаљење од БиХ, где би и тзв. пробосански унитаризам и српски сецесионизам увели не само БиХ, већ и цели Западни Балкан у фазу озбиљне кризе и напетости (Станковић 2021, 41). Чињеница да политички представници Републике Српске већ месецима блокирају рад заједничких институција на нивоу БиХ, те да бошњачка и хрватска страна нису успеле да пронађу договор око усвајања новог изборног закона који би решио питање легитимног представљања конститутивних народа јасно указује да је функционисање БиХ као државе теже него икада, али и да се не назире решење за крупне унутрашње проблеме у тој земљи ни на почетку 2022. године.

КАТАЛОНСКО - СРПСКЕ ПАРАЛЕЛЕ

Неретко се у домаћој, а посебно у шпанској науци и јавности повлаче паралеле између бивше Југославије и Шпаније, с обзиром да су их карактерисале неке заједничке особине попут сложеног политичког уређења, мултикултуралности и сецесионистичких тенденција у њима. Исто тако, данас се често Каталонија и Република Српска сврставају у групу европских региона који желе независност, те се између ова два примера повлаче паралеле по питању права на отцепљење, односа између централних и регионалних (ентитетских) власти, евентуалне међународне подршке таквим настојањима и сл. Сходно томе, најпре ћемо указати на неке разлике између ова два примера, а потом и на, у ширем смислу, њихове заједничке карактеристике.

Као прво, треба истаћи да између Каталоније и Републике Српске постоје јасне географске разлике. Каталонија је смештена

1 Колоквијални назив за политичаре и функционере који се залажу за централизацију и унитаризацију БиХ и и примену наводног грађанског принципа на уштрб етничког, попут Бакира Изетбеговића, Жељка Комшића, Шефика Џаферовића и других.

на североисточном делу Пиринејског полуострва и има приступ западним обалама Средоземног мора, те у геостратешком смислу има двојаку важност – контроле дела средоземног басена и природне и проходне везе између Пиринејског полуострва и Француске, односно остатка Западне Европе. Република Српска је, са друге стране, један од централних делова Балканског полуострва и нема приступ мору, али је и те како геостратешки и геополитички важна због тога што је не само део ионако изузетно значајног поменутог Балканског полуострва, већ и због тога што је најзападнији део православне цивилизације, где ју је још Семјуел Хантингтон (*Samuel Huntington*) означио као западну границу исте (Huntington 1997). Историјске разлике су такође значајне. Каталонија уочи уједињења Шпаније крајем 15. века постоји као Барселонска грофовија у саставу Краљевства Арагон, те од 1492. године до данас без прекида бива део јединствене шпанске државе у којој је током векова уживала већи или мањи степен аутономије различитог облика (политичке, економске, културне и сл.) и обима. Република Српска, са друге стране, настаје распадом бивше Југославије и СР БиХ 1992. године као воља српског народа да остане у заједничкој држави са Србијом и Црном Гором и функционише као независан и самодовољан субјект све до потписивања Дејтонског мировног споразума 1995. године када добровољно постаје ентитет у саставу државе БиХ са значајним степеном аутономије на каквом су јој могле позавидети многе федералне јединице савремених федерација попут немачких, канадских итд. Исто тако, ваља напоменути да Срби на простору Републике Српске на неки начин баштине историјски континуитет са средњовековним краљевством Босном која је била једна од српских државица тог доба, али да као матичну државу виде Србију. Са друге стране, Каталонци никада нису имали нити данас имају сопствену државу каталонског народа коју би могли посматрати као матицу, већ живе располућени у Шпанији (већи део) и Француској (мањи део). Евидентне су и културолошко-религијске разлике. Каталонија је део западноевропске цивилизације (и то њеног колонијалног и експлоататорског дела) и кроз историју је увек била већински римокатолички простор. Простор Републике Српске припада источно-православној и словенској цивилизацији и неколико векова је био објекат својеврсне османлијске колонизације целокупног простора Балкана. Политичко-правне разлике су такође присутне. Каталонија има статус региона (аутономне заједнице) у оквиру Шпаније која је регионална држава, а Каталонцима је уставом признат статус националности (слично народностима у

бившој Југославији), али не и нације (призната је једино шпанска нација). Република Српска је, са друге стране, федерална јединица у саставу БиХ која је федералног државног уређења (чак и са неким елементима конфедерализма), са битно већим овлашћењима од Каталоније уколико се вратимо на изворни Дејтонски мировни споразум, а Срби су не само признати као посебан народ (нација), већ и као конститутивни народ који као такав има право на равноправну политичку репрезентацију унутар БиХ. Са друге стране, Каталонија је, као део Шпаније, истовремено и део Европске уније и НАТО пакта, док БиХ и са њом Република Српска безуспешно конкурише за чланство у оба колектива (уз активно блокирање од стране Републике Српске у случају НАТО интеграција).

Каталонски сецесионизам у Шпанији и српски сецесионизам у Босни и Херцеговини, односно Републици Српској, имају и одређене сличности и подударности. Најпре треба истаћи да се и Каталонија и Република Српска позивају на право на самоопредељење у складу са релевантним међународним документима, односно суштински на теорију корективног права према којој етницитети (или било какви колективитети) унутар неке државе имају право на отцепљење од исте уколико трпе константне неправде. Не улазећи у то да ли су такве неправде у оба случаја заиста присутне, чињеница је да и Каталонци и Срби у Републици Српској желе независност из било сличних било истоветних разлога. И једни и други сматрају да им је у постојећој држави национални идентитет угрожен (узмимо само примере питања статуса каталонског, односно српског језика, националних симбола попут заставе и грба, издавања историјских уџбеника и концепције просветног система уопште итд.). У оба случаја је присутна и економска аргументација према којој Каталонију, односно Републику Српску, централна власт изабљује (оптужбе за отимање надлежности, затим имовине и јавних добара, за неправедну пореску политику, за мањак добијених средстава из заједничке касе у односу на уложена итд.). Трећа заједничка карактеристика јесте залагање за ненасилно отцепљење, дакле мирним, демократским путем поштујући вољу већине која живи на датом простору, али и чињеница да централне власти у оба случаја не само да не желе да допусте било какав вид сецесије, већ су спремне и на употребу силе како би исту спречиле (у случају Каталоније то се показало за време одржавања референдума о независности, а у случају Републике Српске политичко руководство у Сарајеву се једнодушно залаже за такву врсту одговора у случају одржавања сличног референдума у Републици Српској). Треба додати и то да

су и Каталонија и Република Српска одржале референдуме који су представљали, бар из угла централних власти, неку врсту увода у сецесионизам. У каталонском случају био је то консултативни (необавезујући) референдум о независности Каталоније 2014. године, а у случају Републике Српске референдум о обележавању Дана Републике Српске 9. јануара, одржан 2016. године. Коначно, обе стране немају међународну подршку у намери да остваре своје сецесионистичке тенденције. Као што смо претходно поменули проглашење независне Републике Каталоније подржале су само две непризнате земље (Абхазија и Јужна Осетија), а све велике светске силе су здружено подржале очување суверенитета, територијалног интегритета и целовитости Шпаније. Република Српска, барем званично, нема подршку нити једне државе када је реч о опцији отцепљења. Начелно, Хрватска и Србија као две од три потписница Дејтонског мировног споразума поштују суверенитет и територијални интегритет БиХ (притом напомињући да дата држава мора почивати на пуној примени слова тог споразума). Државе које су биле сведоци потписивања поменутог споразума у Паризу 14. децембра 1995. године (Сједињене Америчке Државе, Француска, Русија, Уједињено Краљевство, Немачка и Европска унија у целини) такође се залажу, мада у различитим модалитетима, за опстанак Босне и Херцеговине као целовите државе у постојећим границама. Уколико се удубимо у природу сецесионистичких покрета и политичких циљева истих широм европских региона (за шта овде нема превише простора) попут оног у Баскији, Шкотској, Велсу, Баварској, Фландрији или Корзици, видећемо да се, упркос присуству свих оних разлика које смо уочили на примерима Каталоније и Републике Српске, у њима могу пронаћи све ове сличности или истоветности које смо елаборирали у поменуте две студије случаја. Жеља за очувањем и афирмацијом националних идентитета, културе и језика, затим за побољшањем економског положаја и, у најширем речено, за отклањањем константних неправди које из њихове перспективе трпе од стране сопствених централних власти заједнички су аргументи који мотивишу практично све сецесионистичке покрете на Старом континенту (Riedel 2019, 1–8). Са каталонским случајем су сродни сви они сецесионистички покрети који се залажу за стварање сопствене националне државе, а да притом немају матичну земљу којој би хтели да се припоје (баскијски, шкотски, баварски и сл.), док су са српским у Републици Српској сродни они који желе како отцепљење од постојеће државе у чијем саставу се налазе, тако и припајање већ

постојећим матичним земљама (Северни Кипар Турској, Северна Ирска Републици Ирске, Трансилванија Мађарској, тзв. Косово [Великој] Албанији и сл.).

ДА ЛИ ЈЕ МОГУЋЕ СТВАРАЊЕ НОВИХ ДРЖАВА НА ТЛУ ЕВРОПЕ У 21. ВЕКУ?

Европско искуство у протекла два века показало је да до стварања нових држава долази само у случајевима великих геополитичких промена. Тако је на Бечком конгресу (1814–1815) Швајцарској гарантована независност, а призната је и Немачка конфедерација која је била претеча уједињене Немачке неколико деценија касније. Након Аустријско-пруског (1866) и Француско-пруског рата (1870–1871) као два важна сукоба која су добрим делом одредила даљу судбину Европе, дошло је до коначног уједињења Италије. На Берлинском конгресу 1878. године којим је редефинисан однос ондашњих великих сила превасходно на простору Балкана независност су стекле Србија, Црна Гора и Румунија. На Париској мировној конференцији (1919–1920) након Првог светског рата, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца је као новостворена држава фактички стекла међународно признање, баш као и Чехословачка. Након завршетка Другог светског рата створена је нова комунистичка држава у средњој Европи под именом Немачка Демократска Република (тзв. Источна Немачка). Након пада Берлинског зида 1989. године долази до тријумфа западног модела демократије и неолибералног економског модела над комунистичким, односно социјалистичким, што доводи до распада три социјалистичке федерације (Совјетског Савеза, Југославије и Чехословачке) и стварања независних држава на њиховим територијама попут Словеније, Хрватске, Македоније, Босне и Херцеговине, Словачке, Чешке и балтичких земаља. Дакле, нововековна и савремена историја Европе јасно сведочи о томе да нове државе на њеном тлу настају само у случају великих, можемо рећи тектонских промена у односима моћи између великих сила. Случај тзв. независног Косова које се једнострано и нелегално отцепило од Србије 2008. године није чак ни изузетак који потврђује правило, већ само закаснили плод апсолутне геополитичке доминације САД и њених западних савезника 1990-их година, те амбиција истих на простору Балкана. Зато је, сматрамо, данас оправдано питати се има ли могућности за стварање нових независних држава на европском континенту, укључујући ту и случајеве Каталоније и Републике Српске?

Сматрамо да одговор на постављено питање треба тражити у геополитичким, геостратешким и геокономским процесима који се данас одвијају на простору Старог континента, а у чијој функцији може бити и стварање нових држава на територијама већ постојећих.

Најмоћније земље колективног запада предвођене Сједињеним Америчким Државама подржавају територијални интегритет и суверенитет и Шпаније и Босне и Херцеговине најпре због геостратешких и геополитичких интереса званичног Вашингтона, а који следе остале земље дате коалиције због вишедеценијског ослањања на америчку војну, економску и политичку подршку. Вашингтон има стратешку сарадњу са Шпанијом још из времена франкизма када је Шпанија служила као територија погодна за НАТО базе у контексту хладноратовског сукоба (контрола улаза из Атлантика у Средоземље), али и као земља која се изричито борила против ширења комунистичке идеологије на Западу. Уласком Шпаније након пада франкизма у НАТО 1982. године и Европску унију 1986. године она постаје у политичком, економском и безбедносном смислу интегрисана са колективним западом и као таква стиче и његову пуну заштиту. Управо зато подршка очувању целовитости Шпаније током покушаја отцепљења Каталоније 2017. године није изостала од стране водећих земаља Запада. Тако је Стејт Департмент (*State Department*) 27. октобра 2017. године изашао са званичним саопштењем да је Каталонија саставни део Шпаније и да Сједињене Америчке Државе подржавају уставне мере шпанске владе са циљем одржавања уједињене и снажне Шпаније, док је тадашњи председник Доналд Трамп (*Donald Trump*) још 26. септембра исте године приликом посете тадашњег премијера Шпаније Маријана Рахоја (*Mariano Rajoy*) Белој кући потврдио да се залаже за останак Каталоније у саставу Шпаније (Мић 2020, 8). Европска комисија је референдум означила као нелегалан и позвала је на решавање кризе унутар уставног поретка Шпаније. Немачка канцеларка Ангела Меркел (*Angela Merkel*) такође је подржала шпанску владу и свако решење које би било у оквирима шпанског устава. Председник Француске, Емануел Макрон (*Emmanuel Macron*), осудио је потез Владе Каталоније као акт иредентизма и изразио бојазан од сецесионизама подстакнутим економским егоизмом (Петровић 2021a, 209). Упркос оптужбама које су се традиционално могле чути са Запада да је Русија на неки начин умешана у организовање референдума о независности Каталоније, званична Москва је такође иступила са ставом да је реч о унутрашњем питању Шпаније (Мустафин и др. 2018, 51). Кина

је такође подржала напоре Шпаније да очува свој суверенитет и територијалну целовитост, где је званични Пекинг притом указао на то да је пропали покушај Каталоније да прогласи независност показао да је независност Тајвана такође осуђена на пропаст, јер је национално јединство врховни интерес свих земаља (*Reuters* 2017). Треба истаћи да постоје спекулације да је Уједињено Краљевство било умешано у помоћ Каталонији да прогласи независност с обзиром на историјски ривалитет са Шпанијом и спор око Гибралтара, али је тачку на исте ставила тадашња британска премијерка Тереза Меј (*Theresa May*) потврдивши да Уједињено Краљевство није нити ће признати унилатералну декларацију о независности коју је усвојио Парламент Каталоније (*BBC* 2017). Намеће се, дакле, недвосмислен закључак да Каталонија није имала никакву шансу да реализује свој покушај отцепљења најпре због општег консензуса великих сила да до нечега таквог не сме доћи, а потом и због јасне одлучности Шпаније да заштити сопствени суверенитет и територијални интегритет.

ЗАКЉУЧАК

Република Српска, баш као и Каталонија, суочила би се са две препреке у тренутним геополитичким околностима уколико би се одлучила на једнострано проглашење независности – реакцијом унитаристичког политичког Сарајева као мањом, и изостанком међународне подршке као већом препреком. Иако је званични Београд више пута истакао да је спреман да брани интересе Републике Српске као дејтонске категорије и максимално могуће помаже њен економски опстанак, чак се ни Србија никада није усудила да јавно потврди да би подржала независност Републике Српске коју би прогласила званична Бањалука. Русија такође у значајној мери штити интересе Републике Српске, посебно на међународном плану, али ни званична Москва још увек не показује јасне знаке да би њену независност подржала (штавише, Русија није подржала ни самопроглашену независност Доњецке и Лугањске Републике насељених етничким Русима). Западни центри моћи су, не само изричито против такве идеје, већ се залажу и за изградњу „функционалне и демократске“ БиХ у којој не би било места ни за Републику Српску у садашњој форми ентитета. Упркос, дакле, вољи надполовичне већине Срба у Републици Српској да прогласи независност, односно да се у каснијој фази припоји Србији, као и упркос чињеници да она трпи константно кршење првобитног

уговора на коме заједничка држава почива, те трпи константне неправде и у складу са теоријом корективног права и заиста има основа да захтева сецесију мирним путем, каталонско искуство нас учи да то није могуће без подршке великих сила, а свеопште европско искуство да стварање нових држава, односно промена граница на европском континенту није могућа без великих геополитичких превирања. Са друге стране, успон Русије и Кине на глобалној политичкој, војној и економској равни, пораст исламофобије у Европи (посебно међу земљама тзв. Нове Европе међу којима се истиче Мађарска са врло благонаклоним односом према Републици Српској), све дубља системска и институционална криза Европске уније, те осетни пад апсолутне глобалне превласти Сједињених Америчких Држава (стратешки порази у Грузији, Сирији, Венецуели, Авганистану, а по свему судећи и у Украјини) говоре у прилог томе да постоји могућност да ће у блиској будућности доћи до прекомпозиције односа глобалних сила и њихових интересних зона, а самим тим и до могућности за стварањем нових независних држава или прекрајањем постојећих државних граница, где се простор Балканског полуострва кроз историју показао као симптоматично осетљив на утицаје таквих процеса. У том смислу Република Српска има веће шансе од Каталоније смештене дубоко унутар западне цивилизације да, у случају таквих геополитичких промена у настајућем мултиполарном свету, пронађе „спонзоре“ за своју независност у складу са својим, али и њиховим интересима.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Мустафин, Данијар Маратович, Максим, Романович Горобей, Кристина, Хачатрян Арменаковна, и Симоне, Варданега. „Референдум в Каталонии и его влияние на внешнюю политику Испании.“ *Теории и проблемы политических исследований* 7 (3): 42–53.
- Петровић, Рајко. 2018. „Историјско-политички модел регионализације у Шпанији: изазови и перспективе.“ *Култура полиса* 15 (37): 55–67.
- Петровић, Рајко. 2020. „Еволуција каталонског сецесионизма у постфранкистичкој Шпанији.“ *Култура полиса* 17 (41): 105–124.
- Петровић, Рајко. 2021а. „Улога историјско-политичког модела регионализације Шпаније у сузбијању сецесионизма у Каталонији и Баскији.“ Докторска дисертација. Универзитет у Београду: Факултет политичких наука.

- Петровић, Рајко. 2021б. „Босна и Херцеговина: између унитаризације и дисолуције.“ *Безбедносни форум* 6 (1): 135–164.
- РТС. 2021. „Представници Републике Српске од сутра бојкотују рад институција БиХ.“ 26. јул. <https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/3/region/4458099/republika-srpska-insstitucije-bih-incko.html>.
- Станковић, Владан. 2021. „Три народа и два ентитета – тренутни односи снага.“ *Политичка ревија* 67 (1): 31–48.
- Станчевић, Веран. 2016. „Смисао сецесије у доба глобализације.“ *Култура пописа* 13 (29): 59–74.
- Факти. 2021. „Кесић: У Вашингтону су почели да схватају да претње ратом долазе од Изетбеговића и Комшића.“ 12. децембар <http://fakti.org/srpska/kesic-u-vasingtonu-su-poceli-da-shvataju-da-pretnje-ratom-dolaze-od-izetbegovica-i-komsica>.
- BBC. 2017. “UK ‘won’t recognise’ Catalan independence.” 27 October <https://www.bbc.com/news/uk-politics-41783238>.
- Danas. 2021. „Šta piše u Janšinom navodnom non-pejperu o rešenjima za Zapadni Balkan.“ 15. april <https://www.danas.rs/vesti/politika/tekst-non-pejper-dokumenta-sa-resenjima-za-zapadni-balkan/>.
- Huntington, Samuel. 1997. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster.
- Krnetić, Helena. 2017. „Теорија сецесије. Студија случаја: Каталонија и Шкотска.“ Master rad. Univerzitet u Banja Luci: Fakultet političkih nauka.
- Mix, Derek E. 2020. “Spain and Its Relations with the United States: In Brief.” *Congressional Research Service*. August 18, 1–13.
- Pavković, Aleksandar, i Petar, Radan. 2008. *Stvaranje novih država: teorija i praksa otcepljenja*. Beograd: Službeni glasnik.
- Radio Slobodna Evropa. 2021. „Republika Srpska treba da krene u proces disolucije.“ 23. juli <https://www.slobodnaevropa.org/a/dodik-disolucija-genocid-inzko-/31373570.html>.
- Reuters. 2017. “China says Catalonia situation shows Taiwan independence effort doomed to fail.” November 15. <https://www.reuters.com/article/us-spain-politics-catalonia-china-idUSKBN1DF0F3>.
- Riedel, Sabine. 2019. “Independence Movements in the EU.” *Forschungs – Politik & Horizonte* 3 (3): 1–8.
- Sekulić, Nada. 2011. „Razlika između Klauzevicevog i Fukoovog tumačenja rata.“ *Antropologija* 11 (2): 91–113.

Rajko Petrović
Institute of European Studies, Belgrade

CATALONIA'S SECESSION ATTEMPT IN 2017 - LESSONS FOR THE REPUBLIC OF SRPSKA

Resume

The subject of this paper is the analysis of the experiences of the region of Catalonia in trying to declare independence from Spain in 2017 and making certain observations and conclusions that could be transferred to the efforts of Republic of Srpska to secede from Bosnia and Herzegovina. The aim of the research is first of all to point out that in case of inconsistent respect of international law and its arbitrary interpretation, any attempt to create a new independent state is a case in itself, and that the geopolitical interests of great powers play a crucial role in such processes, not arguments and resources on the side of the rebel part of the already existing internationally recognized state. The results of the research indicate that, despite the existence of geographical, historical, cultural, religious, political and legal differences between Catalonia and Republic of Srpska, it is possible to find certain laws applicable to all European regions seeking independence and full international recognition, including Republic of Srpska. The conclusion of the research is that the creation of new sovereign and internationally recognized states on European soil is possible only in the epochs of great global political changes and reconfiguration of power relations between the great powers. In the research, we used the historical method, the case study method and the comparative analysis method.

Keywords: Catalonia, Republic of Srpska, secession, independence, great powers, geopolitical interests

* Овај рад је примљен 17. фебруара 2022. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 9. маја 2022. године.